

DRAGOCENA SECESIJSKA KULTURNA LJUBLJANA DEDIŠČINA

Zloženka je namenjena stanovalcem, lastnikom in upravnikom kot osnovno vodilo in pomoč pri posegih v prostor in arhitekturo. Opozarja na zgodovinski in spomeniški pomen secesijske arhitekture in na pomen vzdrževanja dediščine, ob tem pa daje glavne informacije o tem, kaj je dovoljeno in kaj ne, ter osnovne napotke, kako ohranjati poseben karakter območja in arhitekture. Ta navodila ne nadomeščajo posebnih pogojev, ki izhajajo iz Zakona o varstvu kulturne dediščine, iz Občinskega prostorskega načrta in iz Zakona o graditvi objektov.

KAKO VZDRŽEVATI IN PRENAVLAJATI

Stavbe so zgrajene iz različnih materialov z različno življenjsko dobo. Če želimo stavbo ohranjati v dobrem stanju, moramo biti posebej pozorni na najbolj ranljive elemente in občutljive materiale; les je npr. treba negovati bolj kot kamen ali pa strešno kritino. Večina stavbnih elementov je narejena iz materialov, ki jih je mogoče obnavljati in popravljati. Tako lahko pri oknih ali vratih zamenjamo le tiste dele, ki so uničeni. To ni le cenejše in preprostejše, originalni elementi tudi pripomorejo k lepši estetski podobi stavbe. Stavbne elemente menjavamo le takrat, kadar obnova ni mogoča. Tedaj je treba izdelati kopijo, ki je čim bližja originalu, ali poiskati na trgu nadomestni element, ki se po dimenzijah, materialu in barvi čim bolj ujema z izvirnim. Nekatere materiale, npr. lito železo, je težko zadovoljivo kopirati, zato je vzdrževanje še toliko bolj pomembno.

STREHE • Streha je dominantni element stavbe, njena peta fasada. Z naklonom, kritino in členitvijo oblikuje volumen stavbe in značilno silhueto ulice ali trga. Secesijske strehe so preproste, večinoma dvokapne, s slemenom, ki teče vzporedno z ulico. Značilna kritina je opečni zareznik. Vzdrževanje strehe zahteva nenehno skrb, saj le brezhibna streha štiti stavbo pred vodo, ki je najpogostejši vzrok poškodb. Posebno pozornost zahtevajo tudi strešni napuščji, ki so pogosto poslikani in podprti z dekorativnimi konzolami, in različni funkcionalni in dekorativni detajli, kot so stolpiči, frčade, strešne line, železne konice, zastavice, snegolovi, oblikovani v značilnih secesijskih oblikah itd.

FASADE • Ulična fasada je najpomembnejši element stavbe, je obraz hiše, ki oblikuje značaj celotne ulice, trga ali parka. V njej se kažejo značilnosti dobe, arhitektova kreativnost ter lastnikov okus in njegove materialne zmožnosti. Večina secesijskih fasad je opečnih in ometanih. Ometi štiti fasado, pogosto pa imajo tudi dekorativni značaj. Različne vrste ometov, kombiniranih v različnih vzorcih, so včasih edina fasadna dekoracija, zato je njihova obnova zelo zahtevna. Pozorno strokovno obravnavo zahteva tudi obnova fasadne poslikave. Močne secesijske barve pokrivajo celotne fasadne površine ali le dekorativne detajle. Poznejše obnove fasad so originalno poslikavo pogosto povsem zakrile. Originalne poslikave in barve fasade ugotavljamo s sondiranjem, ki ga lahko opravi le strokovnjak. Posebno pozornost pri obnovi fasade zahtevajo tudi najpreprostejši fasadni detajli.

FASADNI OKRAS • Secesijske fasade odlikuje bogat secesijski okras v raznih materialih in tehnikah (keramične ploščice, štuk, steklo, železo...). Fasadni okras je najboljčutiljivejši element fasade, zato ga je treba sproti vzdrževati in obnavljati v skladu z restavratorskimi načeli. Zlasti obnovo okrasja, izdelanega v tradicionalnih tehnikah, kot so npr. sgrafitto, pa tudi freska ali štuk, mora izvajati le za to usposobljena restavratorska ekipa.

OKNA • Okna in vrata so element fasadne kompozicije in imajo poseben estetski pomen. Ohranjanje in obnova originalnih oken je pri varovanju avtentičnosti fasade bistvenega pomena. Okna je zato treba redno vzdrževati, in če je potrebno, menjati le tiste poškodovane dele, ki jih ni mogoče obnoviti ali popraviti. Če moramo okna v celoti zamenjati, je treba izdelati popolno kopijo originalov, čeprav je to dražje. Zamenjava originalnih oken z novimi, ki po dimenzijah, materialu, barvi, debelini okvirjev in načinu odpiranja ne ustrezajo originalu, škodi izvorni podobi fasade in lahko povsem pokvari njeno harmonijo.

VRTATA • Secesijske stavbe se ponajšjo s skrbno oblikovanimi portali, pogosto delno zastekljenimi in zavarovanimi s kovinskimi mrežami različnih geometrijskih ali rastlinskih oblik. Dodatna oprema vrat, kot so originalne kljuge, ključavnice, zvonci, pisemske odprtine, je bila pri nekaterih stavbah posebej zanimivo secesijsko oblikovana, žal pa se je le izjemoma ohranila. Kakor pri oknih je tudi pri vratih pomembno ohranjati prvotno obliko, dimenzije, materiale in barvo in menjati le tiste dele, ki jih ni mogoče obnoviti. Posebno pozornost zahteva nameščanje napisnih tabel, ki označujejo dejavnosti v hišah. Te je treba pritrditi na posebne nosilce, ki omogočajo preprosto menjavo brez posegov v fasado.

BALKONI IN LOŽE • Balkoni in lože dajejo fasadi večjo razgibanost. Balkoni pogosto stojijo na železnih konzolah, ki zahtevajo posebej skrbno vzdrževanje, saj imajo nosilno funkcijo in jih ni mogoče preprosto nadomestiti. Litoželezne ograje in drugi litoželezni fasadni elementi imajo tudi estetsko funkcijo.

TRGOVSKE FASADE • Trgovske fasade značilno oblikujejo urbano krajino in zaznamujejo mestno življenje in razgibanost ulic ali trgov z bistvenimi potezami. Hkrati pa se prav ta del fasade najhitreje spreminja, prilagaja modnim novostim in spreminjajočim se trgovskim zahtevam. V 19. stoletju je industrijska proizvodnja odločilno pospešila tudi razvoj trgovine. Velike izložbe so odprle pritličja modernih meščanskih hiš in spremenile mestne ulice. Trgovci tudi danes posvečajo veliko pozornosti zunanjsčini svojih lokalov in se jih trudijo čim privlačneje urediti. Pri tem pa morajo upoštevati predvsem dve stvari: trgovske fasade morajo prilagajati osnovni vertikalni in horizontalni členitvi fasade in z nobenim delom ne smejo segati čez venec, ki pritličje loči od nadstropja, razen če je bila taka ureditev predvidena že v prvotnem načrtu. V sklop trgovske fasade morajo vključiti tudi napise z imeni svojih lokalov in reklame za svoje izdelke. Tudi izveski so del fasade in se morajo prilagoditi njenemu značaju. Najboljši izveski simbolično ponazarjajo dejavnost v lokalni brez vpričo svetlobnih oznak. Klimatske naprave v nobenem primeru ne smejo biti pritrjene na ulično fasado stavbe.

NOTRANJŠČINE • Pri posegih v notranjščine objektov velja posebna pozornost skupnim prostorom, vežam in stopniščem z vsemi arhitekturnimi detajli (členitev sten, ograje, stavbno pohištvo...), originalno opremo (luči, zvonci, pisemski nabiralniki...) in okrasom (štukturni okras okrog luči, nad vrati, poslikave, reliefi, spominske plošče...).

Novo instalacije (plinska, telefonska napeljava, kabel...) morajo biti izvedene tako, da kar najmanj prizadenejo videz veže in stopnišča.

V stanovanjih so sicer dopustne spremembe, vendar naj lastniki po možnosti ohranjajo originalni kiparski ali slikarski okras, stare lončene peči, tlake in drugo originalno opremo, ki daje stanovanjem posebno zgodovinsko vrednost.

Če se vseeno odločijo za odstranitev, naj zaprosijo za strokovno pomoč pristojno službo za varstvo kulturne dediščine.

KAJ MORAJO VEDETI LASTNIKI HIŠ

Kakšne posege dovoljuje Občinski prostorski načrt v območju secesijske Ljubljane

Informacije o tem daje MOL, Oddelek za urejanje prostora, Poljanska 28, tel. (01) 306 15 52, in so dostopne na spletni strani www.ljubljana.si (Prostorski podatki – Urbinfo).

Kdaj potrebujejo lastniki gradbeno dovoljenje, kateri posegi so dovoljeni brez njega

Zakon o graditvi objektov (ZGO-1), Uradni list RS, št. 110/2002, stran 13084, določa, da je v primeru prenove objekta gradbeno dovoljenje potrebno le, kadar posegamo v nosilno konstrukcijo objekta ali spreminjamo zunanji videz objekta, v posebnih primerih tudi, kadar spreminjamo namembnost.

http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r00/predpis_ZAK03490.html

Kaj je kulturna dediščina, kaj je kulturni spomenik

Kulturna dediščina so območja, stavbe ali drugi nepremični objekti, ki imajo izjemno zgodovinsko ali umetniško vrednost, kulturni spomeniki pa so območja ali objekti, ki spadajo med vrhunske dosežke ustvarjalnosti oziroma ključne ali redko ohranjene dokumente nekega razvojnega obdobja.

Kulturna dediščina je vpisana v Register nepremične kulturne dediščine, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo.

Kulturni spomeniki so zavarovani z aktom o razglasitvi kot lokalni ali kot državni spomeniki.

giskds.situla.org/giskd/

Kdaj morajo lastniki zaprositi za kulturnovarstvene pogoje

Kadar načrtujejo lastniki prenovo objekta, vzdrževalna ali investicijsko vzdrževalna dela na kulturnem spomeniku ali objektu kulturne dediščine, morajo zaprositi za kulturnovarstvene pogoje, ki jih izda Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije – Območna enota Ljubljana na podlagi predloženega načrta in popisa predvidenih del.

www.zvkds.si/sl/nasveti-za-lastnike/

Sankcije za nespoštovanje predpisov so navedene v ustreznih zakonskih aktih.

KJE DOBIJO LASTNIKI STROKOVNO POMOČ PRI PRENOVI STAVB

Strokovne napotke v zvezi z vzdrževanjem in prenovo stavb dajejo:

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije – OE Ljubljana, Tržaška 4, 1000 Ljubljana

www.zvkds.si

MOL, Oddelek za urejanje prostora, Referat za načrtovanje javnih površin in prenovo, Poljanska 28, 1000 Ljubljana

www.ljubljana.si

MOP, Energetsko svetovalna pisarna Ljubljana, Dalmatinova 1, 1000 Ljubljana

gcs.gi-zrmk.si

ALI OBSTAJAJO FINANČNE SPODBUDE ZA PRENOVO

Finančne spodbude za prenovo objektov na podlagi vsakoletnih razpisov dajejo:

Ministrstvo za kulturo RS – sofinanciranje gradbeno-obrtniških posegov, ki ohranjajo kulturnovarstvene vsebine kulturnih spomenikov, in (so)financiranje konservatorsko-restavratorskih posegov na spomenikih državnega pomena

www.mk.gov.si

Mestna občina Ljubljana – sofinanciranje obnove stavbnih lupin v okviru projekta Ljubljana – moje mesto

www.ljubljana.si

Eko sklad, slovenski okoljski sklad – za nove naložbe v rabo obnovljivih virov in večjo energijsko učinkovitost stanovanjskih stavb

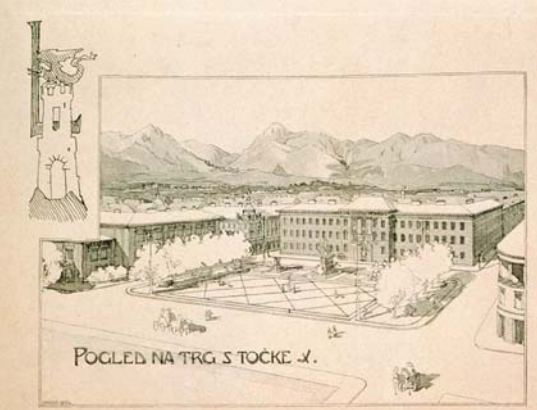
www.ekosklad.si/html/razpisi/main.html

DRAGOCENNA SECESIJSKA LJUBLJANA KULTURNA

DEDIŠČINA

Z vzdevkom **SECESIJSKA LJUBLJANA** poimenujemo četrt med starim delom mesta in železniško postajo, ki je bila pretežno pozidana med letoma 1895 in 1910. Ob Miklošičevi cesti in ob Miklošičevem parku ter v širšem zaledju te osi med Slovensko in Resljevo so zbrani najpomembnejši spomeniki secesijske arhitekture v Ljubljani.

Maks Fabiani, Načrt Slovenskega trga, 1900

MIKLOŠIČEV PARK

Trg pred sodnijsko palačo, ki je prvotno nosil simbolično ime Slovenski trg, je bil urejen po načrtih Maksa Fabianija I. 1900, ravno tako po njegovih načrtih zgrajena Krisperjeva hiša pa je dala zgled za obzidavo trga. Park je zasnoval Čeh Vaclav Hejnic, ki je v Ljubljani delal kot mestni vrtnar. Pred drugo vojno je mestna občina park preuredila in prvotno zasnovo povsem zabrisala. Park je bil skoraj v celoti obzidan med letoma 1900 in 1907 in predstavlja najlepši secesijski ambiant v Ljubljani. Secesijske stavbe okrog njega so si dali postaviti premožni ljubljanski trgovci, odvetniki, podjetniki, večinoma slovenskega rodu, med njimi tudi ljubljanski župan Ivan Hribar, in kot prepričani domoljubi so načrte za svoje hiše naročali pri domačih arhitektih, npr. Maksu Fabianiju, Cirilu Metodu Kochu.

Sodijski trg, razglednica, 1908

Palača Ljudske posojilnice, arhitekt Josip Vančaš, 1907

Secesijske stavbe ob današnjem Miklošičevem parku

MIKLOŠIČEVA CESTA

je po potresu na novo povezala staro mestno jedro z železniško postajo. Ob njej so v začetku 20. stoletja zrasle pomembne javne palače, npr. Vzajemna zavarovalnica, Zadruga gospodarska banka, Ljudska posojilnica, Grand hotel Union in na vogalu s Trubarjevo Urbančeva hiša, prva ljubljanska veleblagovnica.

ARHITEKTI, KI SO GRADILI SECESIJSKO LJUBLJANO

Po potresu so v Ljubljani delali arhitekti in stavbeniki iz vse monarhije. Leopold Theyer, profesor na graški obrtni šoli, je zgradil stavbo Kresije in nasproti stoječi Filipov dvorec. Josip Vančaš, sarajevski arhitekt starejše generacije, je v slogu dunajske secesije zasnoval kar tri pomembne objekte, palači Ljudske posojilnice in Mestne hranilnice ter moderni hotel Union. Graški arhitekt Friedrich Sigmundt je zrisal načrte za prvo veleblagovnico, Urbančeva hišo, ki velja za eno najčistejših secesijskih arhitektur v mestu. Ciril Metod Koch, najpomembnejši domači arhitekt, je zgradil vrsto najemniških stanovanjskih hiš med Slovensko in Miklošičevo. Jurij Zaninovič je oblikoval Zmajski most, prvo pravo secesijsko arhitekturo v Ljubljani. Maks Fabiani, slovenski rojak in eden od utemeljiteljev moderne arhitekture na Dunaju, je vtisnil Ljubljani svojstven pečat; poleg popotresnega regulacijskega načrta in načrta za Miklošičev park je realiziral celo vrsto stavb, ki so tako s svojimi prefinjenimi secesijskimi oblikami (npr. Krisperjeva hiša) kakor z asketskimi, arhitekturno strukturiranimi modernimi fasadami (npr. dekliska šola na Levstikovem trgu, šentjakobsko župnišče, Mladika itd.) nakazovale pot v naslednjo, funkcionalistično fazo moderne arhitekture.

ZAKAJ OHRANJATI

Secesijska Ljubljana se ponaša s pomembnimi ohranjenimi celostnimi umetninami, kot so npr. hotel Union, Urbančeva hiša ali Mestna hranilnica, predvsem pa se odlikuje po bogato okrašenih fasadah, ki ji dajejo prav poseben značaj. Bogati repertoar secesijske ornamentike obsega rastlinske in živalske motive, ženske like in otroške figurice, maske, motive, prevzete iz ljudske umetnosti, in geometrijski okras z motivi šahovnice, valovnice, krogov, kvadratov itd. Okrasno funkcijo imajo tudi napisi s secesijskimi črkami in intenzivne kontrastne barve, zelo pogosto v kombinaciji barv slovenske trobojnice. Priljubljen okrasni material so bile glazirane keramične ploščice, priljubljena tehnika je bila tehnika praskanega ometa (sgrafitto). Veliko premožnejših meščanskih hiš so nekoč krasila jedkana stekla, uporaba železa pa je bila omejena na fasadne detajle (balkonske ograje, napušče, napise, izveske itd.). Secesijska Ljubljana je ena najbolj prepoznavnih mestnih četrti in tisti del naše kulturne dediščine, ki mesto postavlja ob bok velikih prestolnic art nouveauja, kot so npr. Bruselj, Barcelona, Dunaj... Arhitekturna dediščina secesijske Ljubljane je vpisana v Register nepremične kulturne dediščine, to pa lastnike zavezuje, da jo ohranjajo v čim bolj pristni, izvorni obliki in prenavljajo v skladu s konservatorskimi načeli.

SPREHOD PO SECESIJSKI LJUBLJANI

2
HOTEL UNION
Miklošičeva 1
Arhitekt Josip Vančaš, 1903–1905

4
LJUDSKA POSOJILNICA
Miklošičeva 4
Arhitekt Josip Vančaš, 1907

8
KRISPERJEVA HIŠA
Miklošičeva 20
Arhitekt Maks Fabiani, 1900–1901

10
HRIBARJEVA HIŠA
Tavčarjeva 2
Arhitekt Maks Fabiani, 1902–1903

5
**ZADRUŽNA
GOSPODARSKA BANKA**
Miklošičeva 8
Arhitekt Ivan Vurnik, 1921–1922

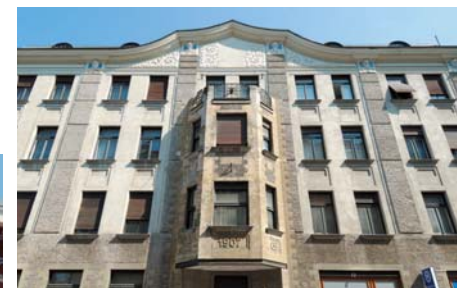
9
ČUDNOVA HIŠA
Cigaletova 3
Arhitekt Ciril Metod Koch, 1902

1
HAUPTMANOVA HIŠA
Wolfova 2
Arhitekt Ciril Metod Koch, 1904

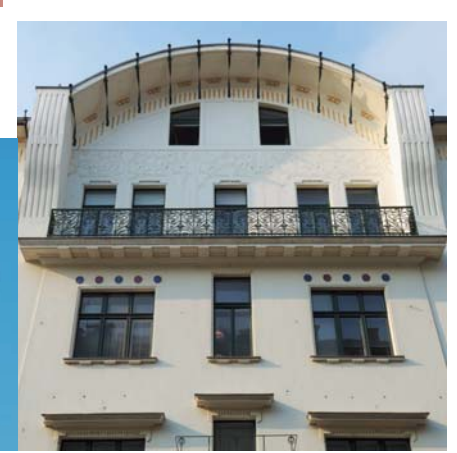
3
URBANČEVA HIŠA
Trubarjeva 1
Arhitekt Friedrich Sigmundt, 1902–1903

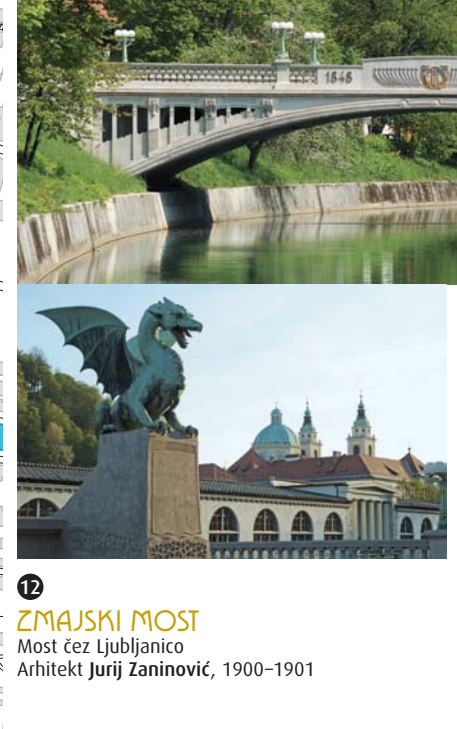
6
BAMBERGOVA HIŠA
Miklošičeva 16
Arhitekt Maks Fabiani, 1906–1907

7
MESTNA HRANILNICA
Čopova 3
Arhitekt Josip Vančaš, 1903–1904

11
HIŠA DALMATINOVA 3
Dalmatinova 3
Arhitekt Robert Smielowski, 1902

12
ZMAJSKI MOST
Most čez Ljubljanico
Arhitekt Jurij Zaninovič, 1900–1901

Mestna občina Ljubljana
Zasnova: Breda Mihelič, Urbanistični inštitut Republike Slovenije
Izdala: Mestna občina Ljubljana
Oblikovanje: Evita Lukež
Zemljevid: Digi data, Evita Lukež
Fotografije: Miran Kambič, Urbanistični inštitut Republike Slovenije
Tisk: Dalmatin d.o.o., Ljubljana – Sentvid
Naklada: 1000
Ljubljana 2011